

Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar

Editörler
Aydın Erön
Emre Erdan

Doğudan Batıya
70. Yaşında Serap Yaylalı'ya
Sunulan Yazılar

Editörler
Aydın Erön
Emre Erdan

Doğudan Batıya
70. Yaşında **Serap Yaylalı**'ya
Sunulan Yazılar

Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar

Editörler

Aydın Erön
Emre Erdan

Yayımlayan

Şükrü Devrez

Tasarım ve Uygulama

İsmet Filizfidanoğlu

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.

Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara

Tel: 0312 419 85 67 / Sertifika no: 20193

www.bilginkultursanat.com / bilginkultursanat@gmail.com

ISBN: 978-605-9636-70-4

© 2019

Bütün hakları saklıdır

Bu kitapta yayınlanan makalelerdeki bilimsel içerik ve etik ile ilgili tüm sorumluluklar yazarlarına aittir.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Baskı:

Matsa Basımevi

İvedik O.S.B., Matbaacılar Sitesi 1514. Sokak No: 42

Yenimahalle/ANKARA

Telefon: 0312 395 20 54 Faks: 0312 395 20 54

Doğudan Batıya
70. Yaşında **Serap Yaylalı**'ya
Sunulan Yazılar

Editörler
Aydın Erön
Emre Erdan

ÖNSÖZ

Eşimin armağan kitabına önsözü benim yazmam istendi; Kişi için önsöz yazmak zordur; ancak yazmam gereken herhangi birisi değil eşimdi. O nedenle ben kendisi için ne yazacağımı açıkçası bilemedim. Söylenecek o kadar çok şey var ki hangisini yazayım.

Kendisiyle bizim hayat yolculuğumuz 1972 yılında başladı. O sene ben 1416 sayılı yasaya göre yurt dışında eğitim gördüğüm için zorunlu görevle İzmir Arkeoloji Müzesine atandım. Bazı işlerim nedeniyle İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü rahmetli Dr. Nezih Fıratlı'nın yanında idim, kendisiyle ilk kez orada karşılaştım. İstanbul'daki tesadüfi bir karşılaşma sonrasında yolumuz İzmir'de yine keşişti. O zamanlar kendisi Manisa Arkeoloji Müzesinde görevdeydi. Müzedeki arkadaşlarla zaman zaman çevredeki müzelerle ziyaretler yapıyorduk; bunlardan biri de Manisa'ya oldu. Orada ziyaretçileri olarak hoş karşılandık ve döndük. Daha sonra ben vatani görevimi yapmak üzere Nisan 1973 yılında İzmir'den ayrıldım. Daha sonra başka bir karşılaşmamız olmadı.

Vatani görevim Kıbrıs barış harekâtı nedeniyle biraz uzatıldı, bir ay da iznim yandı. Sonrasında ben 1974 yılı kasım ayında Erzurum Atatürk Üniversitesinde göreve başladım. Arkeoloji Bölümü yeni kurulduğu için yeterli çalışma ortamı oluşmamıştı; tüm arkadaşlar birlikte bölüm için bir şeyler yapmaya çalışırken daha önceden tanıştığımız için kendisine bir kart yazıp halimden şikâyetlerde bulundum. Cevap geldi, babası subay olduğu için bir zamanlar Erzurum'da bulduklarını ve oraların güzelliğinden bahsediyordu. 1975 yılı yaz aylarında doçentlik tezim için malzeme toplamak için İzmir'e müzeye uğradım. Arkadaşlarla sohbet ederken kendisi idari işlerle ilgili bir zarfı almak için oraya geldi. Tesadüfler üst üste gelince bende de daha önceden oluşan düşünceler kafamı kurcalamaya başlamıştı. Oradaki arkadaşlardan biri kendisine bak sana talip geldi gibi beyanda bulundu ve geçtik. Sonra ben düşünüp taşınıp müzede konuşulan şakanın gerçek olduğunu söyledim ve düşünmesi için süre verdim. Daha sonra annesi ve ablası ile konuştuktan sonra karar verebileceğini söyledi. Bütün bunlardan başarıyla geçtikten sonra aynı yılın Aralık ayında evlendik.

O yıl, yirmi yıl kadar süren Erzurum maceramız başladı. Güzel, fakat zor yıllar geçirdik. Ben, 1979 yılında doçent oldum. Kendisi bu arada sıkıntılı dönemlerin ardından müze müdürü oldu ve bu arada yüksek lisans yaptı. Mutlu bir şekilde müze müdürlüğü yaparken ortam onun daha fazla kalmasına uygun olmadığı için üniversiteye araştırma görevlisi olarak atandı ve bu arada doktora çalışmalarını tamamladı.

1994 yılında benim Aydın Adnan Menderes Üniversitesine dekan olarak atanmam sonrasında Aydın'a yerleştik. Bu arada kendisi doçent ve profesörlük gibi akademik aşamaları başarıyla geçerek, çocuklarımızın ilgiye en çok ihtiyaç duydukları zamanda hem bir anne, hem de bir öğretmen gibi onların eğitimi ile olağan üstü bir gayretle uğraştı ve onların iyi bir eğitim görmeleri konusunda da başarılı oldu.

Eşim sadece büyük idealler peşinde koşup, başaramadığı zaman umudunu yitiren birisi değildir. Onun için, yaptığı işin çok küçük veya büyük olması değil, ısrarlı doğru yöntemlerle çalışarak, küçük adımlarla kabul edilebilir bir başarı olması önemlidir. Doğru sonuca ulaşırsa dahi çalışmasını hemen bitirip bir kenara atmaz, yine de sorgulamaya devam eder. Önemli olan yaptığı işin doğruluğuna önce kendisi inanacak, sonra diğerleri...

Kendisi sadece iyi bir bilim insanlığı ve anne olmak yanında çok da sosyal birisidir. Tanıştığı ve tanıdığı kişilerle de sürekli iletişim halindedir. Arandığı zaman da son derece mutlu olur. Bunların sonucu da sosyal çevresinin çok geniş olmasıdır. Kısacası eşim, Serap Yaylalı benim için budur. Yazdıklarım onun ve ilişkilerimizin kısacık bir özetidir.

Prof. Dr. Abdullah YAYLALI

Aydın-2019

EDİTÖRLERDEN

Elinizde tuttuğunuz eser, sırasıyla 2000 ve 2003 yıllarında kapısından girdiğimiz Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü emekli öğretim üyesi ve uzun yıllar bölüm başkanlığı görevini sürdürmüş hocamız Prof. Dr. Serap Yaylalı adına, oluşumuna küçük de olsa katkıda bulunduğumuz vefa borcumuzdur. Hocamızla gerek akademi gerekse Tralleis ve Çakırbeyli-Küçüktepe Höyük kazıları aracılığıyla arazi çalışmalarında uzun yıllar geçirme fırsatına sahip olduk. Beraber geçirdiğimiz yıllar boyunca, müze müdürlüğünden, üniversiteye uzanan yolda, akademik ve idari tecrübelerini bizlere büyük bir şevkle aktaran hocamızın anlatı ve öğretilerinin değerini bugünlerde daha iyi anlıyoruz...

Prof. Dr. Serap Yaylalı onuruna oluşturulan bu armağan kitabı, kuşaklar bütünleşmesini sağladığı için mutluyuz. Çalışma içerisinde Prof. Dr. Serap Yaylalı'nın dostları, meslektaş ve öğrencilerinin birbirinden değerli çalışmaları yer almakta, her bir eser Anadolu Arkeolojisi'ne alanında önemli katkılarda bulunmaktadır. Armağan kitabı vesilesiyle çalışmaya katkıda bulunan bilim insanları adına hocamız Prof. Dr. Serap Yaylalı'ya mutlu, huzurlu ve sağlıklı bir ömür diler, dokunduğu ve hayatını değiştirdiği her bir öğrencisi adına teşekkür ederiz.

Aydın ERÖN - Emre ERDAN

Aydın-2019

İÇİNDEKİLER

Pedesa Açık Hava Kutsal Alanı	1
Adnan Diler-Serap Topaloğlu	
Sinop Müzesi Geç Antik Çağ Cam Bilezikleri	17
Akın Temür-Fevziye Eker	
Orta Kazakistan'ın (Saryarka) Tarihi Coğrafyası	35
Ali Yalçın Tavukçu-Sergazy Sakenov	
Stratonikeia Gymnasion Propylon Kilisesi Opus Sectile Zemin Döşemesindeki Bozulmalar ve Malzeme Özellikleri	49
Ali Yaşar-Bilal Söğüt	
Erken Tunç Çağ'da Geçiş Noktasındaki Kilit Bölge: İç Kuzybatı Anadolu ve Kültürel Kimlik Tanımı	65
Asuman Kapuci	
Konsol Frizli Roma İmparatorluk Dönemi Tapınakları Üzerine Gözlemler	81
Aydın Erön	
Coğrafyanın Güneydoğu Anadolu MÖ 5-3. Bin Yerleşim Sistemlerine Etkisi	103
Ayşe Tuba Ökse	
Palmye'nin Sembolik Anlamı ve Antik Dönem Sanatına Yansıması	123
Banu Yılmaz	
Grek ve Roma Dünyasında İris (Süsen) Bitkisi	139
Bilge Yılmaz Kolancı	
Lidya Bölgesi'nde Bir Frig Kaya Mezarı: Karaköy Deliktaş Kaya Mezarı	151
Celal Şimşek-M. Tuncay Özdemir	
Neonteikhos Terrakottaları	167
Emel Dereboylu Poulain	
Tisna'nın Nehir Tanrısı: Tisnaios	203
Emre Erdan	
Hellenistik Dönem Yönetici Kültünün (Ruler Cult) Ortaya Çıkışı ve Simgeleri	219
Fatma Bağdatlı Çam	
Oryantalist İmgeler Açısından Cenevrelî 'Türk Ressam' Jean-Étienne Liotard	231
Hacer Sibel Ünalın	
İstanbul Büyükçekmece Lagünü'nde Jeoarkeolojik Bulgular Işığında "Kesici Sürtme Taş Aletler"	261
Hakan Kaya-Ayberk Enez-Şengül Aydıngün-Oktay Özdemir	
Türk Kültüründe Kurgandan Türbeye Dönüşen Mezar Geleneği ve Bayburt Dede Korkut Türbesi	277
Haldun Özkan-Süleyman Çiğdem	

Parthenostan Gynaikosa Geçiş Ritüeli ve Mitolojik Bir Figür Olarak Daphne.....	295
Hüseyin Üreten	
Doğu Anadolu – Kuzeybatı İran Kura-Aras Halklarının Sosyal Yapısına Dair; Ölü Gömme Verileri Üzerine Gözlemler	319
Mehmet Işıklı-Umut Parlütı-Parisa Teimourpour Torabı	
Urartu Mimarisinde Taş İşçiliği	337
Mehmet Karaosmanoğlu	
Akhisar, Karahöyük Dağı Yüzey Araştırması Kapsamında İncelenen Çamaltı II Mevkii ve Lydia Seramikleri	351
Merve Sultan Çakan	
Myrina ve Gryneion Antik Kentleri 2018 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması (Mygar) Çalışmaları (4. Sezon)	361
Murat Çekilmez	
Gotlar Efes ve Magnesia Önünde	385
Mustafa Büyükkolancı	
Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri Işığında Abdullah Paşa Sebili.....	395
Mükerrem Kürüm	
Tisna-Sarıkale Tepe Kaya Mezarı.....	421
Nihan Aydoğmuş	
Zeytinliada Kera-Panagia Baitylos'u.....	439
Nurettin Öztürk-Berna Kavaz Kındıgılı-Gencay Güloğlu	
Batı Anadolu Aşağı Büyük Menderes Havzası ETÇ Köy Yaşamından Kesit: Çakırbeyli-Küçüktepe Höyük	453
Özlem Tütüncüler Bircan	
Gökhöyük Akhaimenid Kaseler	465
Ramazan Gündüz	
M.Ö. 9. Bin Yıl Sonunda Girmeler Mağarası	485
Turan Takaoğlu-Taner Korkut	
Denizli Ovası'nda İthal Bir Grup: Kırmızı Astarlı, Parlak Perdahlı, Motifli Saklı Astar Bezemeli Seramik	501
Umay Oğuzhanoğlu	
Greko Roman Gastronomisini Deneyimlemeye Yönelik Bir Tur Önerisi	511
Vedat Acar-Kağan Karaosmanoğlu	
Son Dönem Kazılılarıyla Tanımlanan Yeni Bir Yapı: Alabanda Doğu Hamamı.....	531
Zerrin Aydın Tavukçu- Mesut Ceylan-Sinem Coşkun-Kasım Eker	
XIX. Yüzyıl Erzurum Çeşmeleri	547
Zerrin Köşklü	

Prof. Dr. Serap YAYLALI

Kişisel

Doğum Yeri ve Tarihi: Muğla, 02.09.1949.

Uzmanlık Alanı: Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi.

Yabancı Dil: İngilizce, Almanca.

İlköğretim: Yenimahalle Öğretmen Kubilay İlkokulu, Ankara, 1960.

Ortaöğretim: Karşıyaka Kız Lisesi, İzmir, 1966.

Lisans: Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, ANKARA 1971. Lisans Tezi: “Boyalı Frig Seramiği” (Danışman, Prof. Dr. Tahsin Özgüç)

Y. Lisans: Arkeoloji ve Sanat Tarihi, Atatürk Üniversitesi, ERZURUM 1986. Yüksek Lisans Tezi: “Erzurum Müzesi’ndeki Urartu Bronz Kemerleri” (Danışman, Prof. Dr. Fahri Işık)

Doktora: Arkeoloji ve Sanat Tarihi, Atatürk Üniversitesi, ERZURUM 1993. Doktora Tezi: “İ.Ö.II Bin Doğu Anadolu Boyalı Seramiği” (Danışman, Yrd. Doç. Dr. Nurettin Koçhan)

Yrd. Doç. Dr: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü AYDIN, 1995-2003.

Doç. Dr: Arkeoloji Bölümü, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, AYDIN. 28 Nisan 2003-2008.

Prof. Dr. Arkeoloji Bölümü, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, AYDIN. 23.12.2008-2017.

Emekli: 2017.

Görevleri

Lisan Bilir Devlet Memuru: Ankara Telefon Başmüdürlüğü, Milletlerarası Servisi 1970-1971.

Arkeolog: Kültür Bakanlığı, Bergama Müzesi Müdürlüğü 1971-1972.

Arkeolog: Kültür Bakanlığı, Manisa Müzesi Müdürlüğü 1972-1973.

Arkeolog: Kültür Bakanlığı, İzmir Müzesi Müdürlüğü 1974-1975.

Arkeolog: Kültür Bakanlığı, Erzurum Müzesi Müdürlüğü 1976-1981.

Müdür: Kültür Bakanlığı, Erzurum Müzesi Müdürlüğü 1981-1991.

Koruma Kurulu Büro Müdür Vekili: Kültür Bakanlığı, Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını

Koruma Kurulu Büro Müdürlüğü 1984-1987.

Bakanlık Temsilci Üyesi: Kültür Bakanlığı, Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 1987-1991.

Kültür Bakanlığı Sorumlusu: Japonya'nın Osaka, Fukuoka ve Şimonese kentlerinde açılan "Topkapı Sarayı Hazineseleri-Osmanlı Medeniyeti'nin Haşmeti" başlıklı sergide görev alınmıştır. 1988-1989.

Öğretim Görevlisi: Erzurum Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü 1991-1994.

Bölüm Başkanı: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.1995-2000.

Yrd. Doç. Dr: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü 1995-2003

Doç. Dr: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 28 Nisan 2003-2008.

Koruma Kurulu Üyesi ve Başkanı: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 2000-2005.

Bölüm Başkanı: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. 2004-2006.

Koruma Kurulu Üyesi: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu. 2006-2009.

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü. 10.04.2007-17.10.2007.

Arkeoloji Bölüm Başkanı: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. 01.05.2008-2017.

Akademik Bilim Kurulu Üyelikleri

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2. Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak "Kadın" Edebiyat, Dil ve Kültür Çalışmalarında Kadın Sempozyumu, 2010.

Akademik Bilimsel Danışmanlık

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010._

Kazı Çalışmaları

Katıldığı Kazılar

1974 Elmalı Semayük Kazısı (Prof. Dr. M. Mellink Başkanlığında)

1987 Erzurum Sos Höyük Kazısı (Atatürk Üniversitesi-Erzurum Müze Müdürlüğü iş birliğinde)

1988-1991 Kyzikos Kazısı (Prof. Dr. Abdullah Yaylalı Başkanlığında)

2006-2008 Tralleis Kazısı (Prof. Dr. Abdullah Yaylalı Başkanlığında)

Yürüttüğü Kazılar

1986 Muş İli, Malazgirt İlçesinde Kurtarma Kazısı (Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevlendirmesi ile).

1987 Erzurum İli, Merkez İlçesinde Kurtarma Kazısı (Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevlendirmesi ile).

1988 Erzurum İli, Dumlu İlçesi, Yeşilyayla Köyü'nde Ermenilerce Yapılan Katliamla İlgili Toplu Mezar Kazısı (Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevlendirmesi ile)

1989-1990 Bayburt İli, Aydıntepe İlçesi, Yeraltı Şehri Kazısı (Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevlendirmesi ile).

2014 Aydın İli, Koçarlı İlçesi, Çakırbeyli Köyü'nde, Müze Müdürlüğü Başkanlığı'ndaki Küçüktepe Höyük kazısını bilimsel danışman olarak yürütmüştür.

2015 Aydın İli, Koçarlı İlçesi, Çakırbeyli Köyü'nde, Müze Müdürlüğü Başkanlığı'ndaki Küçüktepe Höyük kazısını bilimsel danışman olarak yürütmüştür.

2016 Aydın İli, Koçarlı İlçesi, Çakırbeyli Köyü'nde, Müze Müdürlüğü Başkanlığı'ndaki Küçüktepe Höyük kazısını bilimsel danışman olarak yürütmüştür.

2017 Aydın İli, Koçarlı İlçesi, Çakırbeyli Köyü'nde, Müze Müdürlüğü Başkanlığı'ndaki Küçüktepe Höyük kazısını bilimsel danışman olarak yürütmüştür.

2018 Aydın İli, Koçarlı İlçesi, Çakırbeyli Köyü'nde, Müze Müdürlüğü Başkanlığı'ndaki Küçüktepe Höyük kazısını bilimsel danışman olarak yürütmüştür.

Aldığı Teşekkürler

19.06.1987 tarihinde yapılan bir ihbarın değerlendirilmesi sonucunda Erzurum Müzesi'ne kazandırılan eserler üzerine Erzurum Valisi tarafından verilen takdirname.

07.10.1988 tarihinde Erzurum merkez Dumlu Bucağı, Yeşilyayla Köyündeki toplu mezar kazısı nedeniyle Erzurum Valisi tarafından verilen takdirname.

Yayımlar

A-Uluslararası Yayınlar

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleleri

S. Yaylalı, "An engraved pithos from the Erzurum Museum", *Istanbul Mitteilungen* 51, (2001), 139-161.

S. Yaylalı, "Observations on the teapots from Bakla Tepe in Western Anatolia", *Ancient Near Eastern Studies* Vol. XXXIX, (2002), 113-140.

S. Yaylalı, "Beobachtungen Über Die Bronzenen Ziegenfiguren Im Museum Erzurum", W. Bachmann (ed.), *Musikarchäologie Anatoliens, Deutsches Archeologische Institut*, Berlin, (2002), (baskıda).

S. Yaylalı, "An Old Babylonian Cylinder Seal from Daskyleion in northwestern Anatolia". *Ancient Near Eastern Studies* Vol: XLII, (2005), 299-311.

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında (Proceedings) Basılan Bildirileri

S. Yaylalı, "Aşağı Büyük Menderes Havzası ve Neolitik Kültürü", *Birinci Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, 15-16 Kasım 2001, Söke-Türkiye, (2002), 147-157.

A. Yaylalı – S. Yaylalı vd, "2006 Yılı Tralleis Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Ankara, (2008), 555-578.

A. Yaylalı – S. Yaylalı vd "2007 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt*, Ankara (2009), 17-40.

A. Yaylalı – S. Yaylalı vd., "2008 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2 Cilt*, Ankara (2010), 375-385.

Y. Akkan- S. Yaylalı - Ö. Tütüncüler - E. Erdan, "Çakırbeyli-Küçüktepe Höyük 2014 Yılı Kazı Çalışması", *37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 11-15 Mayıs 2015, (2016) .

S. Yaylalı – Y. Akkan – Ö. Tütüncüler Bircan – E. Erdan, 2018, "Çakırbeyli-Küçüktepe Höyük 2015-2016 Çalışmaları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (39. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 22-26 Mayıs 2017, Bursa), C. 1, 113-131.

Uluslararası Kitaplar veya Kitaplarda Bölümler

S. Yaylalı, "Muğla Prehistoryası: Paleolitik Dönemden Erken Tunç Çağı Sonuna Kadar", *Anadolu Arkeolojisine Katkılar: 65. Yaşında Abdullah Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, (Editör: Turan Takaoğlu), 1-20, İstanbul (2006).

S. Yaylalı - Ö. Tütüncüler, 2014, *Milet Müzesi Kesici Sürtme Taş Aletlerinden 'Baltalar'*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

B-Ulusal Yayınlar

Ulusal Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleleri

S. Yaylalı, "Erzurum Müzesindeki Bronz Keçi Figürleri Üzerine Gözlemler", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi V*, 19-31, (1997).

S. Yaylalı, "Erzurum Müzesi'nden Graffitto Bezeli Küp", *Olba III*, (2000), 143-170.

S. Yaylalı, "Erzurum Müzesindeki Kapaklı Bir Çömlekcik", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 103/104, (2001), 8-14.

S. Yaylalı - E. Akdeniz, "Afrodisias Müzesindeki Karahisar Buluntuları", *Olba VI*, (2002), 1-40.

S. Yaylalı, "Silindir Mühür Baskılı Bir Küp Üzerine Gözlemler", *Anadolu Araştırmaları XVI*, (2002), 571-590.

S. Yaylalı, "Yatağan Küpasar Erken Tunç Çağı Mezarlığı", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 126, (2008), 1-10.

S. Yaylalı, "Pedasa'dan Demir Çağı'na Ait Üç Ayaklı Çömlek", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 127, (2008), 39-44.

S. Yaylalı, “Bodrum Peynirçiçeği Mağarası”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 128, (2008), 1-10.

S. Yaylalı, “Göz İdoller ve Pirot Höyük Örneği”, *CEDRUS: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, vol. II, 1-26, (2014).

Ulusal Kitaplar veya Kitaplarda Bölümler

S. Yaylalı, “Doğu Anadolu Erken Tunç Çağı Kültürü”, *Doğudan Yükselen Işık. Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı*, İstanbul (2007),165-187.

S. Yaylalı “Çine Arıcılık Müzesi’nin Müzecilik Açısından değerlendirilmesi: Öneriler”, *Çine Arıcılık Müzesi Çalıştay ve Panel Bildirileri*, Çine (2010), 32-34.

S. Yaylalı - E. Akdeniz, “Prehistorik Çağlarda Aydın ve Çevresi”, *Aydın Kent Tarihi*, (2013).

S. Yaylalı - E. Akdeniz, “Protohistorik Çağlarda Aydın ve Çevresi”, *Aydın Kent Tarihi*, (2013).

S. Yaylalı - E. Akdeniz, “Karia’nın Bilinen Bazı Halkları Pelasglar, Karlar, Lelegler”, *Aydın Kent Tarihi*, (2013).

S. Yaylalı - E. Akdeniz, “Aydın ve Çevresinde Son Tunç Çağının Bitişi-Demir Çağının Başlaması”, *Aydın Kent Tarihi*, (2013).

Yönettiği Doktora Tezleri

A. Kuru, Seyitömer Höyük Erken Tunç Çağ III Seramiğinin Batı Anadolu Erken Tunç Çağı’na Katkıları, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016

E. Erdan, Demir Çağ ve Sonrası Batı Anadolu’da Frig Kültür Etkileri, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Yönettiği Yüksek Lisans Tezleri

B. Ö. Yağan, İÖ 1.Binyılda Anadolu’nun Boya Bezemeli Tümülüs Geleneği, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,2017.

L. Karadeli, Yeni Bir Hitit Kenti: Kuşaklı – Sarissa, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

N. Akıllı, Anadolu Erken Tunç Çağ Mezarlıklar Kataloğu ve Ölü Hediyeleri Işığında Dönemin Sosyal Yapısı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

P. Dönertaş, Arkeolojik Sit Alanlarının Tespiti, Tescili, Korunması ve Yapılan Uygulamalar Doğrultusunda: Eskiypar Höyüğü, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

G. Güloğlu, Biranın Doğuşu ile Anadolu Kültür Tarihindeki Yeri ve nemi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

G. Çetinkaya, M..3. Binyılın Başlarından M.. 1. Binin Ortalarına Kadar Anadolu Arabaları, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

H. Korkmaz, İ. II. Binyıl Orta Anadolu Piřmiř Toprak Gaga Ağızlı Testileri, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Yurt Dışı Yüksek Lisans (M.A.) Tez Jüri yeliđi

1- Avustralya-Melbourne Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Classical Studies and Archaeology Bölümünde Prof. Jaynie Anderson tarafından yönetilen, Suzanne Rogers'in hazırladığı "Anthropomorphic Figurines of the Neolithic and Chalcolithic Near East" konulu yüksek lisans tezi.

2- Avustralya-Melbourne Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Classical Studies and Archaeology Bölümünde Prof. Dr. Anthony Sagona tarafından yönetilen, Joanna Sally Mary Richmond'un hazırladığı "Textile Production in Prehistoric Anatolia: A Study of Three Early Bronze Age Sites" konulu yüksek lisans tezi.

3-Avustralya-Melbourne Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Classical Studies and Archaeology Bölümünde Prof. Dr. Christopher Mackie tarafından yönetilen, Marlya Dearne Kerry'nin hazırladığı "Hurrian Language: looking at the linguistic methodology used to determine whether it is a Indo-European language or not" konulu yüksek lisans tezi.

TISNA'NIN NEHİR TANRISI: TISNAIOS

Emre ERDAN*

Giriş

Tarihsel süreçte insanlığın en çok etkileşimde bulunduğu doğal varlık su olagelmıştır. Yaşamının temel gereksinimi olan suya yakınlığı mağaradan köylere, oradan da kentlere uzanan yolculuğunda temel kıstas kabul eden insan, Asya'dan Avrupa'ya, Afrika'dan Amerika'ya olan yayılımında ve kültür oluşumunda su etrafında şekillenmiş, tarihin bilinen en önemli uygarlıkları, dünyamızın bilinen en önemli akarsuları etrafında yücelmiştir. Sarı Nehir (Huangho), İndus, Nil, Fırat, Dicle, Kura, Aras, Kızılırmak, Tuna ve daha niceleri etrafında kümelenen insanlık, binlerce yıl boyunca yerleşim birimlerini söz konusu verimli akarsu vadilerinde oluşturmuşlardır.

Yaşamın devamlılığını sağlayan en önemli gereksinim olan su ve dolayısıyla su kaynakları zamanla, özünde ihtiyaç ve korku odaklı oluşturulan ilkel inanç sistemleri içerisinde insanın en önem verdiği varlıklardan biri olmuştur. Doğayı anlamlandırma noktasında, ihtiyaç duyulana kusursuz saygı çerçevesinde gelişen inanç istemi içerisinde okyanus, deniz, nehir ve pınarlar tanrısal bir kimlik kazanmış, Mezopotamya'dan başlayarak zamanla batıya aktarılan birçok tanrı ve tanrıça anılan su kaynaklarıyla eşitlenerek kimlik kazanmışlardır.

Çalışmamız içerisinde Aiolis Bölgesi'nin az bilinen bir kenti olan Tisna'nın, kente ismini verdiği belirtilen nehir tanrısı Tisnaios incelenecek, söz konusu tanrının Aiolis Bölgesi kültürleri açısından yeri, önemi ile varlığı, bilinen ve yeni araştırmalar sonucunda elde edilen veriler ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

Tisna Antik Kenti

Tisna Antik Kenti¹, Aiolis Bölgesi'nde, günümüz İzmir ili, Aliağa ilçesi, Uzunhasanlar mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Oldukça geniş bir alan kaplayan kent, Kocakale Tepe ve Sarıkale Tepe olarak adlandırılan iki volkanik yükselti üzerinde kurulmuştur. Kuzeyinden Güzelhisar/Kocaçay (Titanus/Pythikos) nehri (Fig. 1) geçen Tisna, aralarında Myrina, Aigai, Larisa, Temnos ile Kyme'nin de bulunduğu ve Herodotos tarafından Aioli birliği içerisinde anılan kentlerin merkezinde bulunmaktadır (Fig. 2). Kuzeyden, Aspordene (Yunt), güneyinde ise Sardane (Dumanlı) dağları ile çevrelenen konumu itibarıyla oldukça stratejik bir noktada yer almasına karşın antik kaynaklarda kent hakkında tek bilgi Plinius'tan gelmekte, yazar kentin ve hemen kuzeyinden akan nehrin adını Titanus olarak anmaktadır².

* Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.
mail: erdanemre@gmail.com.

¹ Leschhorn-Franke 2002, 294, dn. 1: "Tisnaios ist wohl der ältere Name des Flussgottes, der zum Eponymen der Stadt Tisna wurde; später hieß er Titnaios".

² Plin., Nat. Hist: 5.32.

İlkin 1860'lı yıllarda Fransız denizci ve seyyah M. Guichon tarafından varlığı bildirilen kentte, arkeolojik çalışmalar son derece kısıtlıdır. Sırasıyla S. Reinach ve D. Baltazzi tarafından incelenen kentte bugüne değin en kapsamlı çalışma A. Conze tarafından 1909 yılında gerçekleştirilmiş, kısa süreli bu çalışmasında Conze, görülebilir alanlarda tespit ettiği kimi sur duvarları ve kaya mezarlarını incelemiştir³. E. Doğer ve ekibi tarafından da ziyaret edilen kent, Doğer tarafından diğer bazı kentlerle bir arada askeri karakol niteliğinde değerlendirilmiştir⁴.

Tisna Antik Kenti ve yakın çevresinde tarafımızca 2018 yılında başlatılan yüzey araştırması, henüz ilk yılında olmasına karşın bölge arkeolojisi açısından ilgi çekici bazı bulgular sunmuştur. Orta Tunç Çağ'dan, Bizans Dönemi'ne değin neredeyse kesintisiz bir iskanın tespit edildiği kentin özellikle kutsal alanlar açısından zengin olduğu saptanmış, ilk yıl çalışmaları neticesinde ikisi Kocakale Tepe, diğer ikisi ise Sarıkale Tepe'de olmak üzere birbirinden bağımsız toplam dört kutsal alan tespit edilmiştir (Fig. 3). Bunlardan çalışmamıza konu olagelen ve nehir tanrı Tisnaios'a ait olduğunu düşündüğümüz kutsal alan Sarıkale Tepe üzerinde yer almakta ve sunduğu bazı özellikler itibariyle ilginç bilgiler sunmaktadır.

Nehir Tanrı Tisnaios

Daha önce değindiğimiz üzere akarsular, yaşamın devamlılığını sağlayan en önemli unsurlar arasında yer alması itibariyle tarih boyunca insanlık için önemli olmuş, Mezopotamya'nın yazılı tarihe geçen ilk uygarlıklarından başlayarak gelişen süreçte söz konusu pek çok akarsuyun tanrısal bir kimliğe büründüğü gerek yazılı, gerekse arkeolojik kaynaklar aracılığıyla öğrenilmiştir.

Anadolu kökenli nehir-ırmak tanrıları ile ilgili bugüne değin gerçekleştirilen en kapsamlı çalışma Z. S. Altınoluk tarafından kaleme alınmış, Altınoluk çalışmasında Hellenistik-Roma dönemleri arasında kalan süreçte özellikle sikkeler üzerinde betimi yansıtılan 74 nehir tanrısının varlığını ortaya koymuştur⁵. Anadolu'nun hemen tamamında, neredeyse başlıca diğer tanrı-tanrıça kültleriyle eşdeğer düzeyde tapınım gören söz konusu nehir tanrıları arasında çalışmamız kapsamında değerlendireceğimiz Tisnaios-Titnaios'dur.

Nehir tanrı Tisnaios, bugüne değin elde edilen arkeolojik eserler arasında sadece Tisna Antik Kenti'nin İÖ 4. yy. ve Aigai Antik Kenti'nin İS 2-3. yy'a tarihlenen Roma Dönemi sikkeleri ışığında tanınmaktadır (Fig. 4a-e). Tanrının betimlendiği sikke lejandlarda ismi *Τισναιον*, *Τισναι*, *Τισναιο* gibi farklılıklar göstermekte, buna karşın daha çok *Τισναιοσ* ifadesi ile karşılaşılmaktadır. Söz konusu tanım modern çalışmalarda Tisnaios ya da Titnaios şeklinde iki farklı biçimde okunmaktadır⁶.

³ Conze 1911.

⁴ Doğer 2017, 78-79.

⁵ Altınoluk 2005.

⁶ Imhoof Blumer 1883, 275-276, Pl. 29-31; Pottier-Reinach 1887, 35-36; Wroth 1894, lxii, Pl. xxix-12; Babelon 1910, col. 2074-2080, Pl. CLVII-22-27; Imhoof Blumer 1923, 225-226, Taf. IV. Nr. 28-29; Keil 1937, 1481; Kiechle 1959-60, 150; Masson 1985, 23; Sallet 1987, 284;

Salt sikkeler üzerindeki betimleri aracılığıyla ikonografik değerlendirilmesi yapılabilen nehir tanrı Tisnaios, Tisna sikkelerinde genç, alnın üst kısmında, kıvrık saçlar içerisinden uzayan çift boynuzu bulunan boğa-insan karışımı olarak yansıtılmıştır⁷ (Fig. 4a-c). Roma İmparatorluk Dönemi'nde Antonius Pius, Lucius Verus, Traianus Decius adına basılan Aigai sikkelerinde ise Tisnaios'un dönemin ırmak tanrısı betimlerine uygun olarak elinde dal ve bereket boynuzu tutar halde sola uzanmış bir görünümde betimlendiği, sol kolunu ise içinden su akan yatay bir amphoraya yasladığı bilinmektedir⁸ (Fig. 4d-e). Bununla beraber Y. Sezgin, Aigai sikkelerinde tanrının ve akarsuyun admin Titnaios, Pitnaios ve Titelios olarak da anıldığını bildirmektedir⁹.

Ön yüzlerin hemen tamamında Tisnaios'un betimlendiği Tisna sikkelerinin arka yüzünde çoğunlukla kınında bir kılıç ve tek kulplu kupa şeklinde bir kap görülmektedir (Fig. 4a-b). Bununla beraber son derece nadir ve az bilinen kimi Tisna sikkelerinde ise arka yüzde mızrak ucuna benzer bir nesne betimlenmiştir¹⁰ (Fig. 4c). Tek kulplu kupa benzeri kabın Kyme Kent sikkelerinde İÖ 350-250 yılları arasında yaygın tasviri bulunmakta, söz konusu motif Kyme Kenti'nin parasemonu (arması) olarak kabul edilmektedir¹¹. Bu durum, Strabon tarafından aktarılan, Kyme'nin Aiolis Bölgesi'nin metropolisi olduğu yönündeki bilgiyle¹² uyuşmakta, Tisna'nın bir dönem Kyme ile kurduğu iyi ilişkiler neticesinde anılan kentin Hellenizasyon sürecinde himayesi altında olduğunu düşündürmektedir.

Tisna-Sarıkale Tepe Kutsal Pınarı?

Tisna Antik Kenti'nin yukarıda değindiğimiz üzere ana bileşenlerinden birini oluşturan ve şimdilik asıl yerleşim alanı olduğunu düşündüğümüz Sarıkale Tepe mevkiinde 2018 yılında tarafımızca gerçekleştirilen yüzey araştırmaları esnasında saptanan yoğun kaçak kazı faaliyetleri sebebiyle ivedi belgelemeye yönelik çalışmalar burada yoğunlaştırılmış ve önemli bulgulara ulaşılmıştır. Şimdilik biri kaçak kazılar neticesinde oldukça tahrip olmuş durumda toplam 13 tümülüs, akropol olarak adlandırdığımız zirve noktasında ise önemli bir ana tanrıça kült merkezi tespit edilen Sarıkale Tepe'nin iyi korunmuş, en az iki sıra sur sistemi ile çevrelendiği, bunların da yer yer kare ve oval planlı kulelerle desteklendiği anlaşılmıştır (Fig. 5a-b).

Sarıkale Tepe'de 2018 yılında gerçekleştirilen çalışmalarda karşılaşılan en dikkat çekici bulgulardan birisi de, tepenin neredeyse zirve noktasına kadar uzanan ve bugüne değin varlığından haberdar olunmayan doğu-batı yönlü küçük bir derenin saptanması olmuştur (Fig. 5a). Volkanik yer altı kaynağından suyunu aldığı anlaşılan

---

Schönert Geiss 1987, 425; Anabolu 1990, 361; Anabolu 1997, 33, Res. 1; Göktürk 1999, 224, Lev. 3-35-36; Rubinstein 2004, 1051; Altınoluk 2005, 214-215, Lev. XXXI-1.2,1.3; Lenger 2011, 156; Dusinger 2013, 74, Tab. 3; Tekin-Özdizbay 2017, Pl. 19-20, 570-579.

⁷ Altınoluk 2010, 37, Res. 20.

⁸ Masson 1885, 24, Fig. 4; Altınoluk 2005, 215; Gürbüz 2015, Kat. No. S27.

⁹ Sezgin 2017, 72, dn. 26.

¹⁰ Babelon 1910, col. 2080.

¹¹ Heinle 2015, 41.

¹² Strab. XIII. 3-6.

söz konusu derenin bugün görünebilir durumda olan kısmı yaklaşık olarak 1170 m'dir. Güneybatı'da, Uzunhasanlar-Karakazu mahalleri arasında akan Sirçe Deresi'ne bağlanan söz konusu derenin gerek yüzey çalışmaları, gerekse hava fotoğraflarından anlaşıldığı üzere Sarıkale Tepe'nin doğusunda yer alan zirve noktasına kadar ulaştığı anlaşılmış, ancak araştırmanın gerçekleştirildiği Haziran ayında anılan kısımlarının kurumuş olduğu gözlemlenmiştir.

Arazide gerçekleştirdiğimiz incelemeler, Sarıkale Tepe üzerinden akan derenin kuruyan kısımlarının kuzeydoğu-güneydoğu yönlü iki kola ayrılarak dar ve sığ bir yatak oluşturduğunu, kuzeydoğu yönlü ilerleyen kolun yine volkanik yer altı kaynağından suyunu alan bir pınara kavuştuğunu göstermiştir. Deniz seviyesinden 120 m. yüksekliğinde ölçülen pınar, yaklaşık olarak 12,46 x 32 m'lik bir alanı kaplamaktadır (Fig. 5b-d).

Kuzey-güney uzantılı pınar, Sarıkale Tepe akropolünü çevreleyen sur duvarının yaklaşık 14 m. doğusunda yer almaktadır¹³. Pınarın çevresinde gerçekleştirdiğimiz incelemeler söz konusu yer altı kaynaklı su birikintisinin iki sıra duvarla çevrelendiğini göstermiştir. Yaklaşık 20 m. yarıçapında bir alanı kaplayan ikili duvar sisteminin pınarı doğrudan çevreleyen iç kısımda yer alan üst üste bindirilmiş, düzgün profil içermeyen, küçük boyutlu yöresel andezit taşlardan oluşturulmuştur. Söz konusu iç duvarı oluşturan taşların, andezitin çatlaklarına giren su ile bütünleşmesi sonucu siyahlaştığı görülmüş, en üstte yer alan taş sırasına değin gözlemlenebilen bu durum, pınarın bahar ve kış aylarında yağmur sularının da etkisiyle duvar sırasının en üst seviyesine kadar su ile dolduğunu düşündürmüştür. Pınarı hemen tüm yönlerden çevreleyen bu ilk duvar sırasının kimi noktalarda yaklaşık 1-2 m'ye ulaşan aralıklarla ikinci bir duvar dizisi ile çevrelendiği anlaşılmış, söz konusu ikinci duvar sadece günümüz zemin seviyesinde kalan tek sıra taşlar aracılığıyla takip edilebilmiştir. Yer yer kesintiye uğrayan ikinci duvara ait üst sıra taşların, pınarın yaklaşık olarak 145 m. doğusunda inşa edilmiş ağıl ve ona bağlı konutların inşasında kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Pınarın gerek ilk, gerekse ikinci sıra çevre duvarları arasında yukarıda değindiğimiz üzere açıklığı 1-1,5 m'yi bulan boşluklar tespit edilmiştir. Çalışmamıza konu olagelen ve nehir tanrısı Tisnaios adına oluşturulduğuna inandığımız iki kurban alanına açılan bu boşluklar, olası kapı-geçiş aralıkları olarak değerlendirilmiştir. İki kurban alanı da, volkanik beyaz renkli tuf ana kaya üzerinde yer almaktadır (Fig. 6). Bunlardan araştırmalarımız esnasında tespit ettiğimiz 1 no'lu kurban alanı, yaklaşık olarak doğu-batı 3,70 m., kuzey-güney 6,30 m. ölçülerindedir (Fig. 6a-c). Alanı bu isimle anmamızı sağlayan özelliği, üzerinde yer alan ve tamamen insan eliyle oluşturulmuş biri yaklaşık 1,50 x 0,50 m. boyutlarında dörtgen, ikincisi ise 1,10 x 0,30 m. boyutlarında oval formulu iki kurban teknesi ile, tekneler ile bağlantılı toplamda üç adet, 7-10 cm. genişliğinde, 4-8 cm. derinliğindeki kurban kanallarının varlığıdır. Benzer bir uygulama 1 no'lu kurban

¹³ Pınarın derinliği tam olarak ölçülemedi, buna karşın arazide jeomorfolojik araştırmalar gerçekleştiren Serdar Vardar, söz konusu su kaynağının derinliğinin 20-25 m'yi geçmeyecek düzeyde olduğu bilgisini paylaşmıştır. Aktardığı bilgiler için Dr. Öğretim Üyesi Serdar Vardar'a teşekkür ederim.

alanının 2, 80 m. güneyinde yer alan 2 no'lu kurban alanında da yer almakta, burada ilk örnekten farklı olarak bir kurban teknesi bulunmamaktadır (Fig. 6d). Buna karşın, 2 no'lu kurban alanında da yine pınarı besleyecek şekilde oluşturulmuş iki sığ kanal ile karşılaşmış, bu noktanın da bir kurban alanı olarak değerlendirildiği düşünülmüştür.

Kutsal pınarı da barındıran Sarıkale Tepe'de yürütülen çalışmalar, anılan alanın Orta Tunç Çağ'dan-Bizans Dönemi'ne değin iskan edildiğini göstermekteyse de, yüzeyde tespit edilen seramikler aracılığıyla yoğunluğun İÖ 7-4. yy'lar arası olduğu anlaşılmıştır.

Nehir Tanrılarının Sunum ve İlgili Kutsal Alanlar Hakkında Genel Bilgiler

Nehir tanrıları, Yakındoğu'nun hemen tüm kültürlerinde İÖ 3. binyıldan başlayan yazılı geleneğinin ve arkeolojik verilerinin izinde varlığı öğrenilerek takip edilebilen önemli bir inanç sisteminin parçası konumunda yer almaktadır. Öyle ki, antik kaynaklar, özellikle Grek panteonunda söz konusu nehir tanrılarının Zeus dışında kalan hemen tüm tanrılara eşdeğer kültürlere ve onlara duyulan saygının izlerini yansıtır nitelikte bilgilerle doludur¹⁴.

Hesiodos, Theogonia adlı eserinde, hemen tüm nehir tanrılarının Okeanos ve Thetys'in çocukları olduğunu, bunların sayısının 3000 kadar olduklarını ve tüm dünyayı kuşattıklarını bildirir¹⁵. Burada önemli bir nokta yine yazılı kaynaklar aracılığıyla öğrenilmekte, kimi merkezlerde yönetici babalarının bizzat nehir tanrıları olarak tanımlandıkları görülmektedir. Troia kral soyunun atası olarak anılan Teukros'un Skamandros'un oğlu olarak anılıyor oluşu, yukarıda değindiğimiz nehir tanrı-yönetici oğul birlikteliğinin en önemli örneklerindendir¹⁶.

Başta Homeros olmak üzere yazılı kaynaklar, nehir tanrıları için kimi kurban ve adak merasimlerinden ayrıntılı olarak bahseder. Söz konusu nehir tanrılarının yapılan sunular arasında saç, boğa ve atlar başta gelir. Homeros, İlyada adlı eserinde; "...*bu ara tanrısız Akhilleus düşündü başka bir şey, uzaklaştı odun yığınından, kesti gür saçını, o saçını Sperkheios Irmağı için uzatmıştı. Şarap rengi denize bakıp öfkeyle dedi ki: "Sperkheios, boşuna adanmış bu saçları babam sana; döndüğümde sevgili baba toprağına kesecektim saçlarımı, kutsal kurbanlar kesecektim sana, sularının aktığı kutsal yerde, ıtırılı sunağının orda kurban edecektim elli tane teke"...*"¹⁷ anlatısı aracılığıyla, nehir tanrıları için gerçekleştirilen bir dizi tören hakkında dolaylı olarak da olsa bilgi vermektedir. Aeschylus da *Oresteia* adlı eserinde saç adağına dair bilgiler vermekte, hayat veren olarak tanımlanan Argos'un nehir tanrısı Inachus için adanan saç tutamına değinmektedir¹⁸.

Nehir tanrıları için yapılan sunular arasında belki de en önemlileri hayvan kurbanlarıdır. Yukarıda Homeros'un dizelerinden keçi gibi küçük baş hayvanların

¹⁴ Altınoluk 2005.

¹⁵ Hesiod., *Theogonia*: 360-365.

¹⁶ Altınoluk 2010, 4.

¹⁷ Hom., *Il*: 140-148.

¹⁸ Aesch., *Lib*. 1.

kurban listesinde yer aldığını öğrendiğimiz söz konusu kurban merasimlerinde daha çok büyükbaş hayvanların, boğa ve atların kurban edildiğine dair bilgilerimiz bulunmaktadır. Homeros, bu konu hakkında da en çok bilgi aldığımız antik yazardır. İlyada adlı eserinde Nestor ile Patroklos arasında geçen bir diyalog esnasında Nestor, nehir tanrı Alpheios'a Poseidon ile eşdeğer şekilde birer boğa kurban ettiklerine değinmektedir¹⁹.

İlyada'da uğruna kurban sunulan tek nehir tanrının Alpheios olmadığı, bununla beraber Skamandros'a da içlerinde boğa ve atların olduğu bir takım sunuların gerçekleştirildiği, Homeros'un şu dizelerinden anlaşılmaktadır; “*Güzel akan, ak anaforlu ırmak da (Skamandros) koruyamaz sizi, boşuna kurban ediyorsunuz ona bir sürü boğayı, tek tırnaklı atları diri diri atıyorsunuz akıntısına...*”²⁰. Anlaşıldığı üzere, nehir tanrılarında sunulan kurban ve adaklar ile, aynı zamanda söz konusu hayvanların kurban yöntemlerinde de farklılıklar olduğu, hayvanların kimi durumlarda kesilerek, kimi durumlarda ise canlı canlı sulara bırakılarak kurban edildikleri görülmektedir. Buna karşın atların nehir tanrılarında her zaman canlı olarak kurban edilmedikleri de bilinmektedir. Herodotos, Kserkses'in seferi esnasında Pers dinsel topluluğu olan Mağların Strymon nehri tanrısına -mutlu bir yorum sağlamak için- dokuz tane beyaz atı keserek kurban ettiklerini, irmağı bu kan ile efsunladıktan ve başka büyüler yapıp yalvardıktan sonra yollarına devam ettiklerini bildirmektedir²¹.

Ostrowski, nehir tanrılarının kendilerine ait tapınak, sunak ve rahiplere sahip olduklarını bildirmekte, bunlar arasında en bilinenleri Skamandros, Lykia'daki Ksanthos ve Kaikos'u saymaktadır²². Ostrowski'nin anılan bilgiyi paylaşmak için kullandığı antik kaynaklar, yaygın bir inanç sisteminin parçası olduğunu belirttiğimiz nehir tanrılarının onuruna oluşturulmuş kutsal alanları konusunda zengin bilgilerle doludur. İlyada'da Homeros'un, Skamandros'a dua eden Dolopion adlı bir şahıstan söz etmesi buna bir örnekken, Pausanias'ın, Mısır'da nehir tanrılarının kült heykellerinin görünümüne dair yaptığı ayrıntılı tanımlar bulunmaktadır²³. Yine antik metinlerden öğrenebildiğimiz kadarıyla Malis'te Spercheus, Olympia'da Alpheios ve Cladeos, adlarına sunaklar dikilen nehir tanrılarında yer almaktadır²⁴.

Alpheios adına dikilen iki sunaktan birinin tanrıça Artemis'e adanmış olduğunun bilgisi²⁵, tanrıça-nehir tanrı ilişkisi/aşkı bağlamında da oldukça ilgi çekicidir. Nitekim, Anadolu'da adına kutsal alan oluşturduğu bilinen nehir tanrı Eurymedon'un

¹⁹ Hom., *Il.* 11. 728.

²⁰ Hom. *Il.* 21. 130-135.

²¹ Hdt., VII. 113.

²² Ostrowski 1991, 11.

²³ Paus., 2.15.4. Pausanias, Mısır'da tanrı Nil dışında kalan tüm nehir tanrılarının beyaz mermerden heykellerinin yapıldığını, buna karşın sadece Nil için siyah taşlar kullanılarak heykellerin oluşturulduğunu belirtmektedir.

²⁴ Burada ilginç bir bilgi Pausanias tarafından aktarılmakta, Pausanias, Zeus Olympia Tapınağı'nın Prytaneion'un külleriyle karıştırılan Alpheus'un suyu ile yıkanarak temizlendiği bilgisini paylaşmaktadır. Bkz. Paus, 5.13.11.

²⁵ Paus, 5.14.6.

Tymbriada'da yer alan tapınım alanının²⁶ sunduğu son bilgileri yorumlayan Dedeoğlu, alanın Zeus, Kybele (Meter Theon) ve Nehir Tanrısı Eurymedon olmak üzere üç tanrı için düzenlendiğini düşüncesini paylaşmaktadır²⁷.

Nehir tanrıları için oluşturulan tapınaklar da bulunmaktadır. Psophis Erymanthos, Argos Kephisos ve Messenia Pamisos antik metinler aracılığıyla öğrendiğimiz nehir tanrı tapınaklarının başlıcaları arasında yer alır²⁸. Bunlar arasında yer alan Pamisos Tapınağı, arkeolojik çalışmalarla açığa çıkartılmış ve İÖ 6. yy'a tarihlenen çok sayıda adak armağanı tespit edilmiştir²⁹. Kısa bir süre önce Tacikistan'da gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar neticesinde tespit edilen bir Grek tapınağının, doğrudan bölgesel bir nehir tanrı olan Oxus için inşa edildiğinin saptanmış olması, nehir tanrılarının farklı coğrafyalarda benzer bir güce sahip olduklarını göstermesi açısından da son derece önemlidir³⁰.

Genel Değerlendirme

Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz Tisna Antik Kenti, Aiolis Bölgesi'nin az bilinen, buna karşın bölge arkeolojisine yüzey buluntuları itibarıyla dahi oldukça güçlü veriler sağlayacağını umduğumuz bir merkezidir. Kentin en güçlü olduğu İÖ 4. yy'da kendi adına para bastırdığı bilinmekte, bununla beraber antik kaynaklarda adından çok az söz edilmektedir. Herodotos'un Aioli Birliği kapsamında değerlendirmedeği Tisna, Plinius tarafından Titanus ismiyle anılmakta, kentin adını yanından geçen aynı adlı nehirden aldığı bildirilmektedir.

Her ne kadar Plinius tarafından Titanus ismi ile anılıyor olsa da kentten ele geçen sikkelerin Tisna ismine vurgu yaptığı görülmekte, sikkelerin hemen tamamında ön yüzde kente adını verdiğine inanılan nehir tanrısı Tisnaios görülmektedir. Hitit İmparatorluk Çağı yazılı kaynaklarında Tišna isimli bir kutsal dağın varlığının biliniyor oluşu kentin isim kökeni açısından söz konusu yaklaşımı güçleştirmekteyse de, şimdilik hem kentin, hem de yanından akan derenin İÖ 2. binyıldan tanınan bir ismin devamı niteliğinde olduğu önerilebilmektedir. Nitekim, Kizzuwatna'da kutsal bir dağ ismi olarak anılan Tišna, Hitit yazılı kaynaklarında da bir dizi nehir-ırmak tanrısı ile bir arada değerlendirilmektedir³¹.

Tisnaios, Aiolis Bölgesi ve yakın çevresinde yer alan tek nehir tanrısı değildir. Hermos, Kaikos ve Ksanthos gibi bölgeyi çevreleyen önemli nehirlerin de nehir tanrısı olarak anıldıkları bilinmektedir. Bunlardan Hermos, bölgede yer alan Kyme ve Temnos'un, Kaikos, Elaia'nın, Ksanthos ise yine Kyme'nin Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde betimlenmektedir³².

²⁶ Kaya-Mitchell 1985.

²⁷ Dedeoğlu 2005, 99.

²⁸ Ostrowski 1991, 11-12.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Valmin 1938, 419 vd; Saloway 2002, 174.

³⁰ Lindström 2009, 17; Baumer 2012, 299-302.

³¹ Otten 1969, 247 vd; Dinçol 1971, 29 vd.

³² Altınoluk 2005, 47-61, 71-76, 107-108.

Bu bağlamda Tisnaios, bölgede yer alan tek nehir tanrısı olmasa da, İÖ 4. yy'da Tisna sikkelerinde karşılaşılan betimi itibariyle, bölgedeki en erken nehir tanrısı inancının izlerini sunması açısından son derece önemlidir. Bununla beraber, Tisnaios'un, önemli bir Aiol kenti olan Aigai'de, İS 2. yy'da tekrar karşımıza çıkıyor oluşu, kültürün bölgede en az 600 yıllık devamlılığına bir kanıt niteliğindedir.

Anadolu'da nehir tanrılarının, Tisnaios örneğinde olduğu üzere, insan yüzlü boğa görünümünde sunulan betimi İÖ 6. yy'a tarihlenen Kyzikos sikkeleri ile başlamaktadır. Altınoluk, bu tipin kaynağının İÖ 7. yy'a tarihlenen Syrakusai Akheloos betimleri olduğuna değinmekte, ilginç bir şekilde Anadolu'da benzer bir görüntünün İÖ 4. yy. içlerinde salt iki noktada, İÖ 2. binyılda Kizzuwatna olarak tanımlanan Kilikya Bölgesi'nde Mallus ve Aiolis'de Tisna'da canlandığını belirtmektedir³³.

Tisna Antik Kenti'nde 2018 yılı çalışmaları kapsamında tespit edilen ve çevresinde çeşitli kurban alanlarının bulunduğu "kutsal pınar?", Sarıkale Tepe üzerinde yer alan küçük dere ile olan bağı itibariyle dikkat çekicidir. Yine 2018 yılı çalışmalarında söz konusu tepenin zirvesinde olasılıkla ana tanrıça kültürünün izlerini yansıtan bir kutsal alanın daha varlığı saptanmıştır. Gerek Sarıkale Tepe kutsal pınarı, gerekse akropolün zirvesinde yer alan olası ana tanrıça kutsal alanının, güçlü bir sur sistemi ile çevrelenerek koruma altına alınmış olduğu anlaşılmaktadır.

Pınarlar, tarihsel süreçte pek çok topluluk için, daha önce değindiğimiz üzere yaşamın temel gereksinimi olan suyla bağlantı noktasında önemli olmuş, kutsal anlamlar atfedilmiştir. Mısır, Minos, Etrüsk toplumlarının benzer yöntemlerle anılan pınarları kutsal alan olarak düzenledikleri bilinir³⁴. İÖ 2. binyılda Anadolu'da, özellikle Hitit ve Luwiler söz konusu pınarları bir kutsal alan şeklinde planlayarak düzenlemiş ve buralarda farklı tanrılara tapınımlar gerçekleştirmişlerdir. Eflatun Pınar, Akpınar ve Yalburt, söz konusu kültürler açısından pınarlar ile bağlantılı önemli kutsal alan ya da anıtlar arasında gösterilmektedir³⁵.

Mylonopoulos, antik dönem toplulukları açısından da söz konusu pınarların kutsal alan olarak farklı kullanımlarına değinmekte, pınarların Grek ve Roma toplumlarınca yeraltı dünyası ile ilişkili olduğunu bildirmektedir. Bununla beraber birçok merkezde lanetleme metinlerinin aynı nekropollerde olduğu gibi anılan pınarların yakınında bulunması da, nekropol-kutsal pınar ilişkileri bağlamında değerlendirilmektedir³⁶. Sarıkale Tepe'de 2018 yılında gerçekleştirilen çalışmalarda, kutsal pınarın hemen batısında tespit edilen büyük bir nekropol alanı, bu noktada ilgi çekici bir hal almaktadır.

2018 yılı çalışmalarında anılan sur duvarlarının iç kısmında çalışmamız kapsamında değindiğimiz ve şimdilik "kutsal" olarak andığımıza benzer, yer altı kaynağından beslenen en az iki pınarın daha olduğunu göstermişse de, yürüttüğümüz çalışmalarda diğer pınarların çevresinin herhangi bir kurban alanı olarak düzenlendiğine dair bir durum

³³ Altınoluk 2005, 219.

³⁴ Juuti et. al. 2015, 2314 vd.

³⁵ Hawkins 2015, 2 vd.

³⁶ Mylonopoulos 2013, 6367-6368.

ya da arkeolojik buluntu tespit edilmemiştir. Kentte ilerleyen yıllarda devam etmesi öngörülen çalışmaların, alanın mahiyeti ve kimliği ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler sunması beklenmektedir. Her ne kadar “kutsal” kavramının net bir çizgiyle belirlenemediği bir dönemin izlerini yansıtıyor olsa da çalışmamız içerisinde değerlendirdiğimiz alanın, gerek yazılı kaynaklarda nehir tanrılarına gerçekleştirilen kurban bilgileri, gerekse kent için büyük önem taşıdığı biliniyor olması itibarıyla Tisna'nın nehir tanrısı Tisnaios için oluşturulmuş bir kurban yeri ve kutsal alanı olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Aeschylus, *Oresteia: Libation-Bearers*, (trans.) Alan H. Sommerstien, Loeb Classical Library 146, 2009.
- Herodotos, *Tarih*, (çev.) Müntekim Ökmen, İstanbul, 2013.
- Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, (çev.) Furkan Akderin, Say Yayınları, 2014.
- Homeros, *Ilyada*, (çev.) Azra Erhat, İstanbul, 2002.
- Pausanias, *Description of Greece*, (trans.) William Henry Samuel Jones, Cambridge, 1918.
- Plinius, *Natural History*, (trans.) Harris Rackham, Harvard University Press, 1938.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, (çev.) Adnan Pekman, İstanbul, 2000.

Modern Kaynaklar

- Altınoluk 2005, Altınoluk, S., Sikkelerin Işığında Küçük Asya'da Irmak Tanrıları, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Altınoluk 2010, Altınoluk, S., “Eskiçağ'da Irmak Tanrıları: Türkiye Trakyası ve Anadolu”, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Anadolu 1990, Anadolu, M. U., “Ege Bölgesi Irmaklarının Düşündürdükleri”, XI. Türk Tarih Kongresi, C. I., Ankara, 359-365.
- Anadolu 1997, Anadolu, M. U., “Yunan-Roma Dönemi Anadolu Sanatında Boynuzlu Figürler”, Belleten-LXI, Sayı: 230, Ankara, 33-35.
- Babelon 1910, Babelon, E., *Traité des monnaies grecques et romaines* (Vol. 2), Paris.
- Baumer 2012, Baumer, C., *The History of Central Asia: The Age of the Steppe Warriors*, London.
- Conze 1911, Conze, A. “Eine Griechhische Stadt”, *Jdl* XXV, Berlin, 1-12.
- Dedeoğlu 2005, Dedeoğlu, J. “The Sanctuary at Zindan Mağarası in the Light of the New Archaeological Evidence” *GEPHYRA*, 2, 95-102.
- Diñol 1971, Diñol, A, “Zu den hurritischen Bergnamen”, *JCS* 24, 29-30.
- Doğer 2017, Doğer, E., *Aliğa Tarihi: İlk Çağ'dan 21. Yüzyıla, Aliğa Kent Kitaplığı Dizisi no:4*, Ankara.
- Dusinberre 2013, Dusinberre, E., *Empire, Authority, and Autonomy in Achaemenid Anatolia*, New York.
- Göktürk 1999, Göktürk, T., “Aeolis ve Lesbos Şehir Sikkeleri”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı*, Ankara, 219-256.

- Gürbüz 2015, Gürbüz, M., Aigai Bouleuterionu, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Hawkins 2015, Hawkins, J. D., "Hittite Monuments And Their Sanctity", Sacred Landscapes of Hittites and Luwians: proceedings of the International Conference in Honour of Eds. Franca Pecchioli Daddi, A. D'Agostino, V. Orsi, G. Torri, Firenze.
- Heinle 2015, Heinle, M., Eine Historische Landeskunde der Aiolis, BYZAS 20, İstanbul.
- Imhoof Blumer 1883, Imhoof Blumer, F., Monnaies Grecques, l'Académie Royale Néerlandaise des Sciences, Paris.
- Imhoof Blumer 1923, Imhoof Blumer, F., Fluss und Meergötter auf Griechischen und Römischen Münzen (personifikationen der gewässer), Genève.
- Juuti et. al. 2015, Petri, J., G. P. Antoniou, W. Dragoni, F. El-Gohary, G. De Feo, T. S. Katko, R. P. Rajala, X. Y. Zheng, R. Drusiani, A. N. Angelakis (2015), "Short Global History of Fountains", Water, 2314-2348.
- Kaya-Mitchell 1985, Kaya, D., S. Mitchell, "The Sanctuary of the God Eurymedon at Tymbriada in Pisidia", *Anatolian Studies*, Vol. 35, 39-55.
- Keil 1937, Keil, J., "Tisna", Paulys Real-encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Stuttgart.
- Kiechle 1959-60, Kiechle, F., "Mysien, Troas, Aiolis, Lesbos", Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 10, Kallmunz.
- Lenger 2011, Lenger, D. S., "Nerede Basıldığı Bilinmeyen ÖY Lejandlı Sikkeler", *Mediterranean Journal of Humanities* 1/2, 151-161.
- Leschhorn-Franke 2002, Lexikon der Aufschriften auf Griechischen Münzen Band I, Wien.
- Lindström 2009, Lindström, G., "Schmelztiegel Baktrien: Heiligtümer im Osten der hellenistischen Welt", *Antike Welt*, Vol. 40, No. 5, 15-19.
- Masson 1985, Masson, O., "Le curieux nom d'un marseillais chez Aristote: Hermokaïkoxanthos" *Journal des Savants* 1-1, Paris, 17-24.
- Mylonopoulos 2013, Mylonopoulos I., "Springs, Sacred", *The Encyclopedia of Ancient History*, First Edition. Eds. R. S. Bagnall, K. Brodersen, C. B. Champion, A. Erskine, S. R. Huebner, 6367-6368.
- Otten 1969, Otten, H., "Die Berg- und Flusslisten im Hişuwa-Festritual", *ZA* 59, 247-260.
- Ostrowski 1991, Ostrowski, J. A. Personifications of Rivers in Greek and Roman Art, Uniw. Jagielloński, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pottier-Salomon 1887, Pottier, E., S. Reinach, La nécropole de Myrina: recherches archéologiques exécutées au nom et aux frais de l'École française d'Athènes (Vol. 8), Paris.
- Rubinstein 2004, Rubinstein, L., "Aiolis and South-western Mysia", *An Inventory of Archaic and Classical Poleis: An Investigation Conducted by The Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation*, Eds. M. H. Hansen, T. H. Nielsen, New York, 1033-1052.
- Sallet 1987, Sallet, A., *Zeitschrift für Numismatik*, Berlin.
- Saloway 2002, Saloway, C. A., "Herakles and Healing Cults in the Peloponnese", Ed. R. Hägg, *Peloponnesian Sanctuaries and Cults: Proceedings of the Ninth International Symposium at the Swedish Institute at Athens*, Vol. 48, 170-177.

- Schönert Geiss 1987, Schönert Geiss, E., "Einige Bemerkungen zu den prämonetären Geldformen und zu den Anfängen der Münzprägung", *KLIO* 69, 406-442.
- Sezgin 2018, Sezgin, Y., "Aiolis'de Bir Dağ Kent: Aigai", *Arkeoloji, Tarih, Coğrafya, Turizm ve Kültürüyle Geçmişten Günümüze I. Aliğa Sempozyumu Bildirileri*, Eds. M. Çekilmez, S. Vardar, Ankara, 71-90.
- Tekin-Erol 2017, Tekin, O; A. E. Özdizbay, *Sylloge Nummorum Graecorum: Turkey 9 The Özkan Anıktürk Collection Vol. 2. Aeolis*, İstanbul, 2017.
- Valmin 1938, Valmin, E., *The Swedish Messenia Expedition. Vol. 26*, Lund.
- Wroth 1894, Wroth, W. W., *Catalogue of the Greek Coins of Troas, Aeolis and Lesbos*, London.

Figürler Listesi

Fig. 1: Tisna Antik Kenti ve çevresi

Fig. 2: Tisna Antik Kentinin konumunu gösterir harita

Fig. 3: Tisna Antik Kentinin topografyası ve Tisnaios kutsal alanı

Fig. 4: Tisna sikkeleri (a-b: Wroth 1984, Pl. XXIX; c: Babelon, 1910: col. 2080; d: Gürbüzer, 2015: Kat. No. S27; e: Masson 1885, 24, Fig. 4.)

Fig. 5: Sarıkale Tepe (Genel ve Hava Görünümü)

Fig. 6: Tisnaios adına oluşturulduğu düşünülen kurban alanları

Fig. 1.

Fig. 2.

Tisna'nın Nehir Tanrısı: Tisnaios

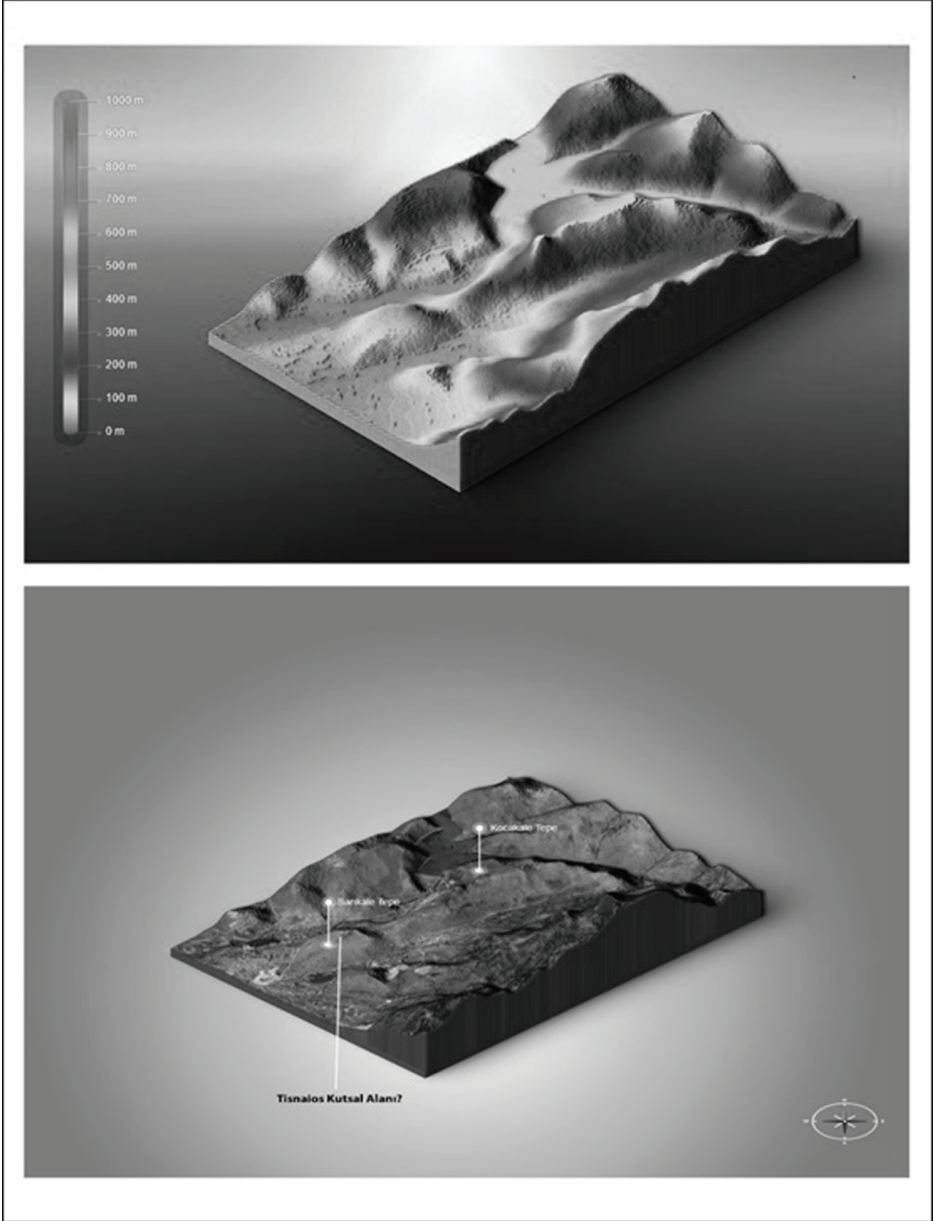

Fig. 3.

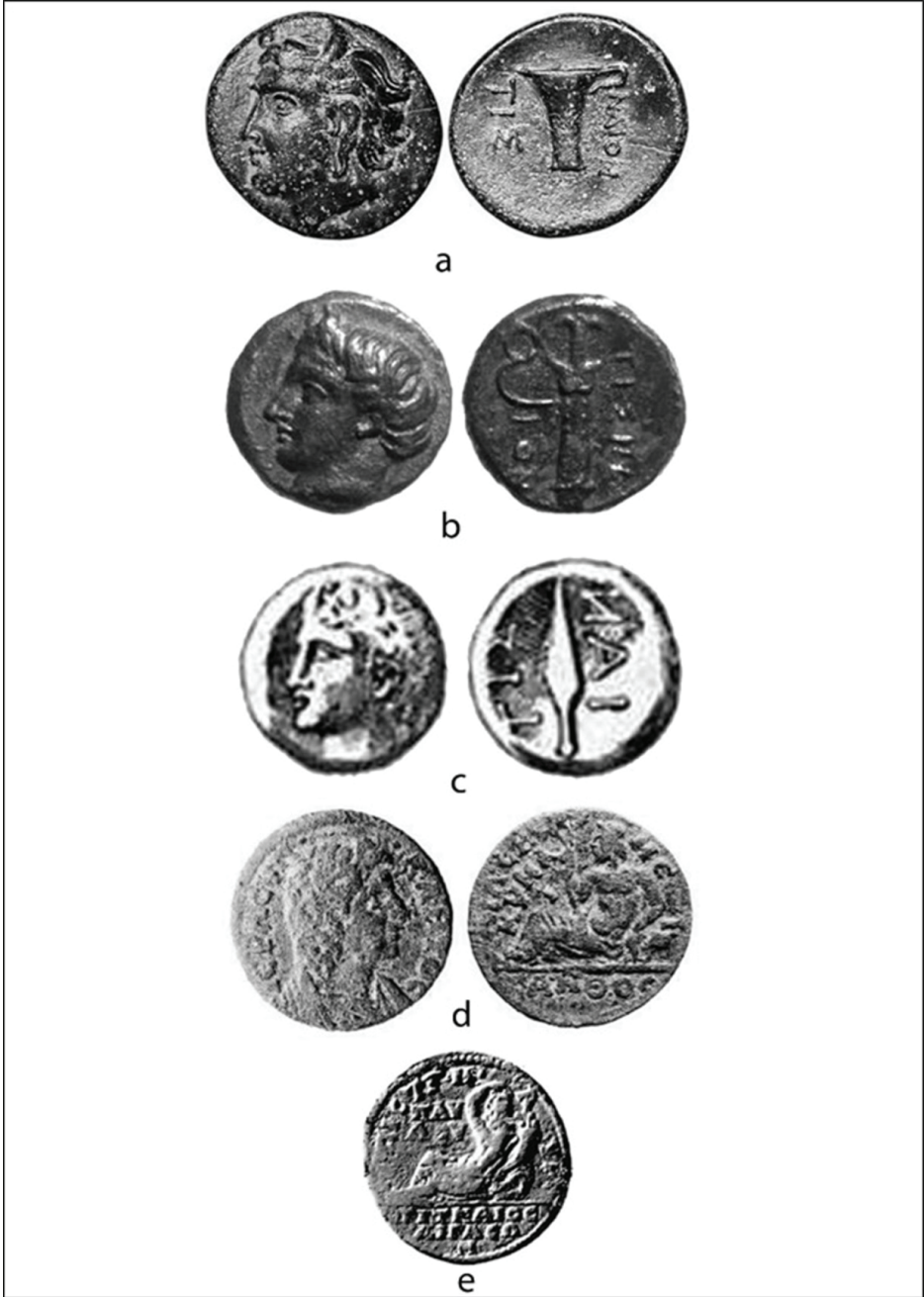

Fig. 4.

Tisna'nın Nehir Tanrısı: Tisnaios

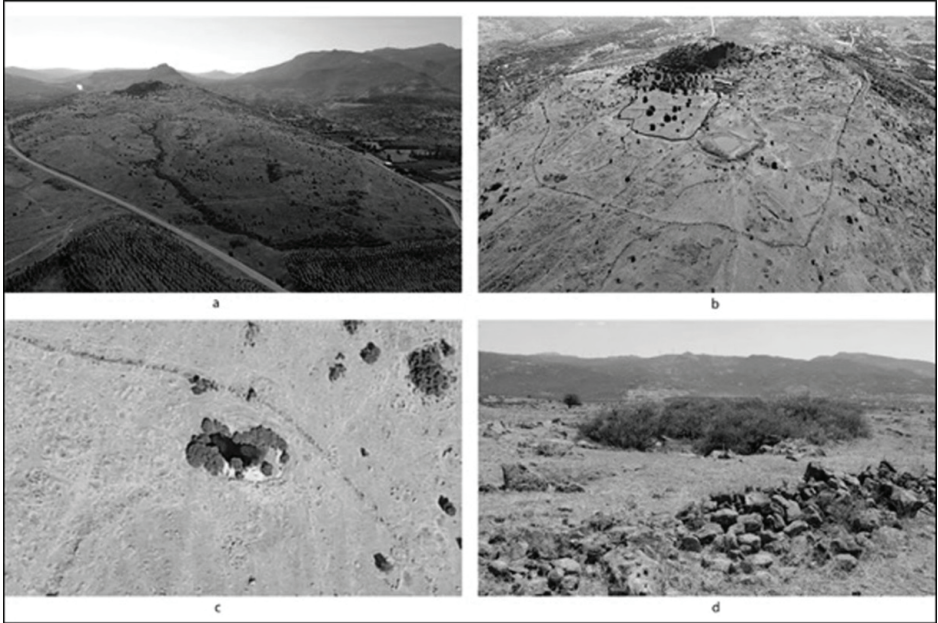

Fig. 5.

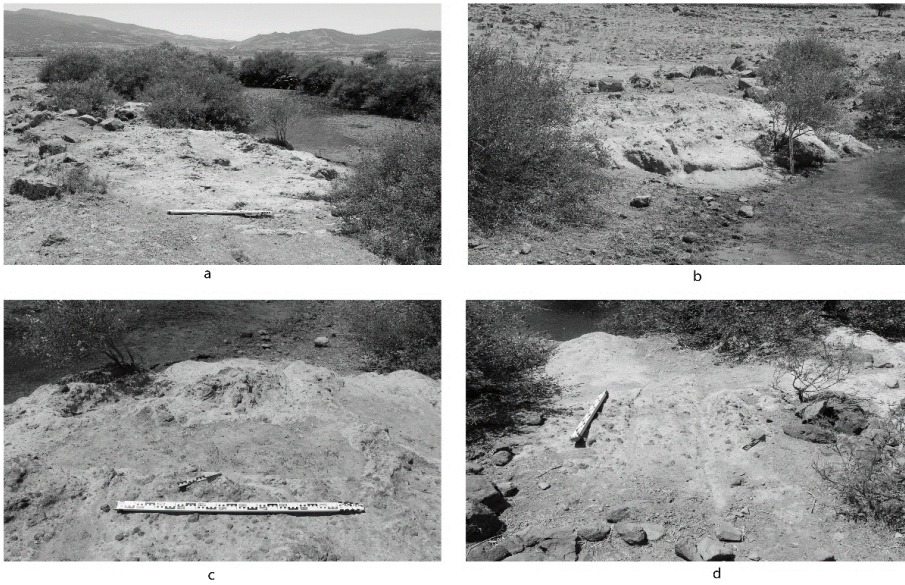

Fig. 6.

